

lag, men som har samme mangel med hensyn til explicit approach og teori anmeldt i *Politica*, 20. årgang nr. 4).

Og desværre: Selv Gyldendal udgiver lærerbøger med stribevis af fejl i årstal, tidstavler, diagrammer, kort, sidehenvisninger og tekst. Ca. 55 fandtes ved én gennemlæsning og er meddelt forlaget. Bogen kan bruges og fortjener en faglig korrektur.

Arne Larsen
Århus Fællesseminarium

Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, London: Polity Press, 1990, 186 s., kr. 340,00.

Anthony Giddens har to omdrejningspunkter i sit arbejde. Det ene er rekonstruktionen af sociologisk teori, hvor hans eget bidrag er strukturationsteorien. Det andet er en stats- og modernitetsanalyse, hvis første resultater fremkom med bogen *Nation - State and Violence* (1985). Sidstnævnte projekt udvikles nu med den nyudsendte *The Consequences of Modernity*. Bogen er foreløbig Giddens' mest sammenhængende og indgående bidrag til en diskussion og kritik af begrebet det moderne.

Målet med bogen er flertydigt. Den skal ses som en polemik mod andre teoretikere, blandt andet de »postmoderne« og Habermas. Desuden er målet qua en samtidsdiagnose at diskutere muligheder for samfundsforandring. Giddens' hensigt er at påvise, at vi nu oplever modernitetens mest radikaliserede konsekvenser. Disse er karakteriseret ved den historiske teleologis endeligt, evolutionismens opløsning, en erkendelse af en gennemgående, konstitutiv reflektivitet (se nedenfor) samt at Vestens tidligere privilegerede position er stærkt aftagende.

Rammen for en præcisering af det moderne samfunds distinktive karakter er en institutionel analyse med »kulturelle og epistemologiske overtoner«. Her opponeres mod de klassiske sociologers tendens til at udpege ét institutionelt kompleks som afgørende for det moderne samfunds dynamiske karakter, for eksempel Marx og kapitalisme. Giddens fremhæver, at det moderne samfunds kompleksitet må kræve en revurdering af sociologisk teori. Giddens fremhæver derfor modernitetens multidimensionale karakter på institutionsniveau. Kapitalisme, industrialisme, overvågning og informationskontrol (nationalstaten) samt det militærindustrielle kompleks er de dimensioner, som skal danne fundamentet for en ny sociologisk teori, der kan begribe vores samfund.

Giddens nævner tre faktorer, der er kilden til modernitetens dynamik og som går på tværs af de ovennævnte institutioner. De dominerende dynamikker er:

- 1) Adskillelsen af tid og rum (time-space separation). Dette medfører, at sociale relationer ikke længere er bundet til at foregå på samme tid og sted. Moderne kommunikationsmidler har muliggjort social interaktion på tværs af tid og

lag, men som har samme mangel med hensyn til explicit approach og teori anmeldt i *Politica*, 20. årgang nr. 4).

Og desværre: Selv Gyldendal udgiver lærerbøger med stribevis af fejl i årstal, tidstavler, diagrammer, kort, sidehenvisninger og tekst. Ca. 55 fandtes ved én gennemlæsning og er meddelt forlaget. Bogen kan bruges og fortjener en faglig korrektur.

Arne Larsen
Århus Fællesseminarium

Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, London: Polity Press, 1990, 186 s., kr. 340,00.

Anthony Giddens har to omdrejningspunkter i sit arbejde. Det ene er rekonstruktionen af sociologisk teori, hvor hans eget bidrag er strukturationsteorien. Det andet er en stats- og modernitetsanalyse, hvis første resultater fremkom med bogen *Nation - State and Violence* (1985). Sidstnævnte projekt udvikles nu med den nyudsendte *The Consequences of Modernity*. Bogen er foreløbig Giddens' mest sammenhængende og indgående bidrag til en diskussion og kritik af begrebet det moderne.

Målet med bogen er flertydigt. Den skal ses som en polemik mod andre teoretikere, blandt andet de »postmoderne« og Habermas. Desuden er målet qua en samtidsdiagnose at diskutere muligheder for samfundsforandring. Giddens' hensigt er at påvise, at vi nu oplever modernitetens mest radikaliserede konsekvenser. Disse er karakteriseret ved den historiske teleologis endeligt, evolutionismens opløsning, en erkendelse af en gennemgående, konstitutiv reflektivitet (se nedenfor) samt at Vestens tidligere privilegerede position er stærkt aftagende.

Rammen for en præcisering af det moderne samfunds distinktive karakter er en institutionel analyse med »kulturelle og epistemologiske overtoner«. Her opponeres mod de klassiske sociologers tendens til at udpege ét institutionelt kompleks som afgørende for det moderne samfunds dynamiske karakter, for eksempel Marx og kapitalisme. Giddens fremhæver, at det moderne samfunds kompleksitet må kræve en revurdering af sociologisk teori. Giddens fremhæver derfor modernitetens multidimensionale karakter på institutionsniveau. Kapitalisme, industrialisme, overvågning og informationskontrol (nationalstaten) samt det militærindustrielle kompleks er de dimensioner, som skal danne fundamentet for en ny sociologisk teori, der kan begribe vores samfund.

Giddens nævner tre faktorer, der er kilden til modernitetens dynamik og som går på tværs af de ovennævnte institutioner. De dominerende dynamikker er:

- 1) Adskillelsen af tid og rum (time-space separation). Dette medfører, at sociale relationer ikke længere er bundet til at foregå på samme tid og sted. Moderne kommunikationsmidler har muliggjort social interaktion på tværs af tid og

sted. Rummet (space) udvides. Vi kan befinde os i samme rum (space), men det behøver ikke at ske på samme sted (locale).

- 2) Sociale systemers »disembedding«. Her menes mekanismer, der »løfter de sociale relationer ud af en lokal interaktionskontekst«. Det er tæt forbundet med tid-rum-opsplittelsen, som er forudsætningen for denne »disembedding«. »Disembedded« aktiviteter medvirker til en kraftig stigning i tid-rum udstrækningen (time-space -distanciation). Penge er et eksempel på en »disembedded« mekanisme. Penge er et middel til at sætte tiden i parentes og løfte transaktionerne ud af deres særlige transaktionsmiljø. Penge muliggør transaktioner mellem agenter, der er fjernt fra hinanden i tid og rum.
- 3) Det moderne samfunds refleksivitet. Modernitetens refleksivitet hentyder til, at den sociale praksis konstant undersøges og ændres på baggrund af nyhvervet information (om den selv samme sociale praksis). Tanke og handling virker tilbage på hinanden. Vi kan qua refleksiviteten »bruge historien til at skabe historien«. Tidligere handlede man udelukkende på baggrund af tradition. I dag reflekteres over traditionen og der handles kun i overensstemmelse med denne, hvis det kan legitimeres qua refleksiviteten.

Forandringshastigheden, forandringsomfanget og den totale omkalfatring af samfundsinstitutionernes indre natur har haft konsekvenser for det moderne menneske. Det forsøger Giddens at indfange med begreber som tillid (trust), risiko og ontologisk sikkerhed. Vi indgår en »handel« med modernitetens dobbelthed, hvor vi har tillid til forskellige abstrakte systemer som for eksempel penge og eksperter. Dog besidder vi en del skepsis, da vi ved, at der er risiko forbundet med denne tillid og tiltro. Vores skepsis bliver bestyrket, når eksperterne ikke længere kan fortie deres fejltagelser med eksempelvis miljøproblemer til følge. Det kan få konsekvenser for vores ontologiske sikkerhed, der skal forstås som en tiltro til den sociale og materielle verden, som fremstår for os.

Giddens' kombination af stor teoretisk viden og en god portion sociologisk fantasi gør bogen til spændende læsning. Dog er selve modernitetsdiskussionen den stærkeste. Bogens sidste del er noget svagere. Giddens' ideer om utopisk realisme virker ikke overbevisende. En bedre balance mellem utopi og realisme er ifølge Giddens en nødvendighed, hvis en ny kritisk teori skal etableres. Realismen betyder, såvidt jeg kan se, en øget vægtning af den formåls(Zweck)rationelle handling fremfor en værdi(Wert)rationel, som ofte ses i de sociale bevægelser og efter Giddens' mening er for utopistisk.

Giddens er kendt for sine mange sproglige nydannelser. Denne bog er ingen undtagelse. Dog skal det siges, at de fleste i denne sammenhæng er relevante og præcist sætter komplekse problemer på begreb.

Manuskriptet til bogen stammer fra en foredragsrække fra Stanford University i maj 1988. Det gør bogen meget essayistisk og dermed af en ganske anden karakter end hans øvrige værker, der er meget strukturerede, teoretisk detaljerede og til tider noget omstændelige.

The Consequences of Modernity er et yderst kvalificeret bud på en modernitetsanalyse. I de senere år er der udkommet en del lignende analyser af stærk moral-

filosofisk karakter. Denne er på dette punkt ingen undtagelse, men hæver sig langt over gennemsnittet. Den er trods sin pragmatisme provokerende og tankevækkende. I en nyligt udsendt hvidbog fra Dansk Sociologforening nævnes det, at en af sociologiens fornemmeste opgaver er den tværgående tidsdiagnose. Med *The Consequences of Modernity* har Giddens leveret et meget fornemt bud på en sådan.

Lars Bo Kaspersen
Institut for Statskundskab

Erik Ib Schmidt, *Behøver vi at nå det hele?*, København: Spektrum, 1990, 187 s.

Skulle der udpeges en grå eminence i efterkrigstidens danske politik, ville det være svært at komme uden om denne bogs forfatter. Som chef for Det økonomiske Sekretariat 1951-64 og chef for Budgetdepartementet 1962-75 har Erik Ib Schmidt været tæt på de politiske beslutninger, der har ledsaget og været med til at forme de omfattende forandringer, det danske samfund i denne periode har gennemløbet. Og at der er tale om omfattende ændringer i levevilkår og kultur-mønstre, er bogen med til at dokumentere. Den bygger på resultaterne af forskningsprojektet »Tid og forbrug«, som forfatteren tog initiativet til i 1987, og som »videnskabeligt« samtidig er publiceret i G. Viby Mogensen (red.), *Time and Consumption*, Danmarks Statistik, 1990.

Når der kan være grund til at nævne forfatterens baggrund som indflydelsesrig topembedsmand, skyldes det, at bogen er præget af en tydelig kritisk eftertanke over vigtige sider af den model »fremskridt«, som det danske samfund i lighed med andre industrisamfund har orienteret sig efter. Var det sliddet værd for gennemsnitsdanskeren at få mere end fordoblet forbruget af varer og tjenester? Resulterede den stigende velstand i en tilsvarende øget velfærd? Det er den type spørgsmål, som melder sig hos Schmidt oven på redegørelsen for de ændringer i den danske befolknings tidsanvendelse og forskydningerne i forbrugsmønstrene gennem de sidste 25 år, der er bogens hovedtema.

Som ledende perspektiv for præsentationen af undersøgelsesresultaterne sikrer det brede og kritiske engagement, at de mange data får sammenhæng og gøres levende og vedkommende. Tillige lykkes det for Schmidt heldigt at kombinere det erklærede sigte om at skrive »populært« med en ikke ringe grad af teoretisk tyngde. Således kan undersøgelsen som helhed såvel som en række af dens delelementer i ikke ringe grad siges at udpege svagheder og begrænsninger i den traditionelle nationaløkonomis teoridannelse.

I og med at der fokuseres på tid som knap og altid begrænset ressource, kan man opfatte undersøgelsen som hjemmehørende i en økonomisk-teoretisk sammenhæng. Sagen er imidlertid, at analysen af denne form for knaphed kræver en overskridelse af den monetære verden, den økonomiske teori indskriver sig i. Arbejde og forbrug opretholdes som kriterium for opdeling af tiden, men ikke i form af